

Op 28 nov. 2018 reisden zo'n 50 Vrienden van de **Vereniging Vrienden van de Musea Zutphen** gezamenlijk naar het Gemeente Museum Den Haag. De hier volgende tekst werd onderweg uitgesproken ter inleiding.

...

EXPRESSIONISME EN DEVOTIE - ALEXEJ VON JAWLENSKY

Geboren 25 maart 1864 of 1865

In 1882 begint Von Jawlensky rond zijn 18e levensjaar, na een gymnasiumopleiding, een carrière als officier van de Russische keizerlijke garde. Tijdens zijn militaire diensttijd volgt hij een schildersklas aan de kunstacademie van St. Petersburg. Ook in Moskou volgt hij dan teken- en schilderlessen.

.....

Na zijn afstuderen aan de kunstacademie in 1896 verlaat hij, hij is dan bijna 30, zowel het leger als St. Petersburg om samen met Marianne von Werefkin, een succesvol schilder, zijn mecenas, door Europa te reizen. Ze bezoeken ook Nederland.

.....

Wie was Marianne von Werefkin?

Geboren 10 sept 1860, en daarmee zo'n 4 jaar ouder dan Jawlensky. Dochter van de commandant van het regiment van Jekaterinenburg en een succesvol kunstenares.

Bij een jachtongeval in 1888 krijgt zij een schot door haar rechterhand, haar schilderhand, waardoor zij gehandicapt raakt.

In 1892 leert zij Alexej von Jawlensky kennen. Samen besluiten zij in 1896, om met haar dan vijftienjarig dienstmeisje Hélène Nesnakomoff (1881) naar München te verhuizen, waar Marianna haar eigen carrière voor bijna tien jaar onderbreekt ten behoeve van Jawlensky. Hun ruime, dubbele woning is een verzamelpunt voor vele kunstenaars en religieus denkers.

...

München, is in die tijd hét kunstcentrum van het noorden. Hier leert Jawlensky onder meer Wassily Kandinsky kennen, met wie hij een levenslange vriendschap onderhoudt.

....

Tussen 1899 en 1906 legt Von Jawlensky de basis voor een eigen stijl, die sterk wordt beïnvloed door de Franse kunststroming van het fauvisme en door postimpressionisten als Cézanne, Gauguin en Van Gogh.

....

Belangrijk is ook zijn ontmoeting met de Nederlandse monnik Willibrord Verkade die hem de ogen opent voor het laten samengaan van gevoel en waarneming.

Willibrord Verkade (Zaandam 1868) was een Nederlandse kunstschilder die rond de eeuwwisseling (19e/20e eeuw) schilderde in Parijs. Hij treedt in tot een Franse kloosterorde en verandert zijn naam van Jan in Willibrord Verkade.

.....

In de jaren die volgen leert Jawlensky het werk van Van Gogh, Gauguin en Matisse kennen waardoor hij zeer geïnspireerd raakt.

....

Met de kunstenaars Wassily Kandinsky (zijn vriend, zoals al eerder genoemd) en diens partner Gabriele Münter komt hij in de zomer van 1908 in het Duitse Murnau los van de academische tradities en impressionistische invloeden en leggen ze met hun emotioneel geladen landschappen de basis van het lyrisch expressionisme.

...

Expressionisme: een stroming in de Europese kunst die zich vooral manifesteerde in de jaren 1905 tot 1940. In het expressionisme tracht de kunstenaar zijn gevoelens, zijn ervaringen, voor de waarnemer uit te drukken door een zekere vervorming van de werkelijkheid. Belangrijk is daarbij vooral dat de gevoelswaarde, het onderbewuste, dat de kunstenaar ervaart naar aanleiding van het onderwerp, de boventoon voert.

Lyrisch expressionisme: spontane improvisatie en directe uiting van gevoelens via de penseelvoering. Op impulsieve wijze ontstaat er een nogal onvoorspelbare en grillige vormtaal, die emotioneel geladen is.

...

Jawlensky's werk is inmiddels regelmatig op tentoonstellingen te zien en hij maakt kennis met Rudolf Steiner, de grondlegger van de antroposofie. Later verdiept hij zich ook in de yogaleer.

...

Jawlensky onderhoudt nauwe contacten met zijn eerder genoemde vriend Wassily Kandinsky en met Franz Marc, die onder de titel Der Blaue Reiter met publicaties en tentoonstellingen bezig zijn. Deze internationale groep ontwerpt een nieuwe kunst voor de toekomst: felle kleuren in combinatie met decoratieve patronen, lijnvoering en ritme voeren de boventoon. Kunst wordt een expressie van pure emoties. Jawlensky gaat krachtige, monumentale portretten schilderen: "Mijn kunst is een meditatie en een gebed in kleur"

...

Zijn Vrouwenkop uit 1911 is een van de publiekslievelingen uit de collectie van Gemeentemuseum Den Haag. Het gezicht is opgebouwd uit rood en blauw en de geelgroene ogen van de vrouw verbeelden een heftige gemoedstoestand.

....

Tot zijn grote verdriet moet hij als Rus drie jaar na het schilderen van 'Vrouwenkop uit 1911' vanwege de Eerste Wereldoorlog Duitsland verlaten.

In Zwitserland vindt hij een veilig verblijf. Met Marianne Werefkin, huishoudster Helene en hun zoon Andreas (1902) komt hij terecht in Saint-Prex aan het meer van Genève. Een klein kamertje wordt zijn atelier.

...

Als een monnik in zijn 'cel' schildert hij telkens weer het uitzicht uit zijn enige raam en ontstaan zijn eerste Variationen: landschappen in heldere kleurvlakken op klein formaat. Wanneer hij Saint-Prex verlaat, blijft hij doorwerken aan deze serie steeds abstracter wordende landschappen.

...

Ook zijn vrouwenkoppen gaat hij steeds meer vereenvoudigen. Deze Mytische Köpfe kijken de toeschouwer aan met grote ogen en zwarte pupillen.

...

Het meditatieve aspect van de herhaling vormt een belangrijke spirituele impuls voor Jawlensky en het seriematige is een rode draad in zijn oeuvre.

...

In 1921 vestigt hij zich in Wiesbaden, in 1922 volgt de scheiding van Marianne Von Werefkin;

...

Als gevolg van de Russische revolutie veranderde de financiële situatie van Marianne von Werefkin dramatisch en voorzag zij in latere levensjaren in haar levensonderhoud door het schilderen van affiches. Vrienden behoedden haar voor grotere nood. Zij stierf op 6 februari 1938 op 77 jarige leeftijd.

...

Direct na de scheiding in 1922 huwt Jawlensky, dan 57, zijn huishoudster, het vroegere dienstmeisje Hélène, inmiddels 41 met wie hij al sinds twintig jaar een zoon heeft, Andréas.

...

In 1933 krijgt Von Jawlensky een expositieverbod opgelegd door het Naziregime, in 1937 wordt zijn werk 'entartet' verklaard.

...

Wanneer hij door zware artritis wordt getroffen en verlamd raakt aan vingers en ellebogen, wordt hij gedwongen tot een nieuwe werkwijze: hij schildert met gestrekte armen en zijn penseel tussen zijn handen vastgeklemd. Zo ontstaan tussen 1934 en 1937 ongeveer duizend Meditations, die ook klein van formaat zijn, vaak niet groter dan 18x13 cm. Zijn zoektocht naar het mystieke, die in 1917 begon en zich manifesteerde in 'Mytische Köpfe' en 'Heilandgesichter', komt in deze kleine werken tot een hoogtepunt.

...

Zijn laatste serie schilderijen, bloemstillevens en abstracte gezichten, worden door Von Jawlensky als *Meditaties* worden aangeduid. Net als iconen zijn deze werken geladen met een vorm van spiritualiteit.

...

Alexej Von Jawlensky sterft op 15 maart 1941 in zijn woonplaats Wiesbaden. Hij is dan ongeveer 77 jaar oud. Zijn echtgenote en vroegere dienstmeisje Hélène Nesnakomoff overlijdt in 1965, op een leeftijd van 83 jaar.

...

HIR

28 nov. 2018

Tekst samengesteld o.a. met dank aan en behulp van diverse publicaties op internet.